

Roóz Zoltán: A zsidó-keresztény kapcsolatok alakulása és a megbékélés teológiai aspektusból

Elhangzott: Zsidó élet az osztrák-magyar határ mentén, tudományos konferencián
Nyugat-magyarországi Egyetem-Sopron, 2015. 11. 12.

Jó estét kívánok mindenkinek! Köszönjük a meghívást! Megtiszteltetés számunkra, hogy a Konferencia részesei lehetünk és lehetőséget kaptunk a film vetítésére és arra, hogy megosszuk gondolatainkat önökkel.

Az előadásom címe: A zsidó-keresztény kapcsolatok alakulása és a megbékélés teológiai aspektusból, amelyben szeretném vázlatosan áttekinteni a zsidó-keresztény kapcsolatok alakulását a kezdetektől, hogy átfogó képet kapjunk a jelenünkre kialakult helyzet háttéréről, ezt követően pedig a megbékélés biblia elveiről és ebből fakadó további perspektívákra szeretném a figyelmünket ráirányítani.

Mindezt keresztény teológusként egy jézusi alapelv, a „szálka és gerenda” elve, alapján kívánom tenni, amely így szól:

„Miért nézed a szálkát atyádfia szemében, a magad szemében pedig miért nem veszed észre még a gerendát sem? (...) Képmutató, vedd ki előbb saját szemedből a gerendát, és akkor majd jól fogsz látni ahhoz, hogy kivehesd atyádfia szeméből a szálkát.” Mt 7:3-5

A felvezetésben elhangzott, hogy egyik alapítója és 15 éve önkéntese vagyok a Dániel Csoportnak, amely a zsidó-keresztény megbékélést kívánja szolgálni hazánkban. Ha ebből nézőpontból szemlélem a soproni zsidó-keresztény kapcsolatok alakulását, akkor az egyik szememnek oka lehet az öröme, mivel a Sopronban megvalósuló események és gyakorlati tettek okot adnak erre. Persze van még fejlődési lehetőségünk itt Sopronban is, és biztosan más magyar településeken is alakultak ki jó kapcsolatok zsidók és keresztények között.

Azonban, ha általános értelemben vizsgálom magyar helyzet alakulását, és itt a teljes társadalmunk spektrumában gondolkodom: a Keresztény Egyházak vezetőivel és tagjaival együtt, valamint társadalmunk politikai szereplőinek megnyilvánulásait és tetteit vizsgálom - itt utalok a 70 éves évforduló kapcsán kialakult anomáliákra -, de a széles magyar társadalomra jellemző apatikus és érdektelen hozzáállásra, akkor a másik szemem sír.

Amikor a zsidó-keresztény megbékélés hazai eredményeiről beszélünk egymás közt, akkor kicsit úgy érezzük magunkat - némi túlzással -, mint Mose Feinberg, aki 60 éve minden áldott nap kimegy a Nyugati, vagy más néven a Siratófalhoz imádkozni.

Erről tudomást szerez a CNN riporternője.

Érdekelte a dolog a riporternőt, és elment a Falhoz, majd azonosította a bácsit mialatt az imádkozott. 45 perc múltán az öregúr megfordult, és elindult.

A riportert odament hozzá, hogy interjút készítsen vele:

- Bocsánat uram. Rebecka Smith vagyok a CNN-től. Hogy hívják Önt ?

- Mose Feinberg - válaszolta az ember.
 - Mióta jár a Falhoz?
 - Körülbelül hatvan éve.
 - Hatvan éve!? És miért imádkozik?
 - Imádkozom azért, hogy zsidók, keresztények és muzulmánok között béke legyen.
- Imádkozom azért, hogy ne legyenek háborúk és szűnjön meg az emberek közötti gyűlölet.
- Imádkozom azért, hogy ne legyen éhínség sehol a világon...
- És mit érez, most, 60 év után?
 - Mintha a falnak beszélnék...

Ezzel a történettel csak azt szerettem volna illusztrálni, hogy nem egyszerű feladat a zsidó-keresztény megbékélés munkálása.

Nos, akkor tekintsük át vázlatosan zsidó-keresztény kapcsolatok alakulását egy szintén fontos jézusi elv szűrőjén keresztül: *„Ha jó a fa, jó a gyümölcse is, ha rossz a fa, rossz a gyümölcse is. Mert gyümölcséről lehet megismerni a fát.”* (Mt 12:33)

Fel kell tennünk a kérdést, hogy: Mi történt, mi vezetett a zsidó-keresztény kapcsolatok megromlásához?

Először is volt egy zsidó „belügy”, egy legitim vita Izraelben, amelynek a kérdése az volt, hogy a zsidó Jézus a Messiás vagy nem ő a Messiás. Az apostolok cselekedeteiben és egyeb újszövetségi levelekben erről olvashatunk.

Ezt nevezte Nagy Antal Mihály prof. az „Örök szövetség” című tanulmányában, a „bibliai mintadialógus” korszakának, mivel ennek a dialógusnak a középpontjában a názáreti Jézus személye állt.

Erre a vitára vetült rá az általános pogány és római antiszemitizmus, valamint az Izraelen kívüli gyülekezetekben lassan többségbe és hatalomba kerülő nem zsidó hívek véleménye és antijudaizmusa, akik a 70 (Titusz) és 135 (Bar Kochba) közötti eseményekben Isten végleges ítéletét és a zsidóság elvetését vélték felismerni.

Ebből a gondolkodásmódból eredeztethető a keresztény teológia "ősbűné" a zsidósággal szemben a behelyettesítési teológia és az "Istengyilkosság" vádja!

2 személyhez vezethető vissza ezeknek a gondolatoknak az eredete: az első Justinus mártír apologéta (100-165), aki párbeszédese formában ír egy levelet, melyben egy Tripho nevű zsidó emberrel antijudaista élű vitát folytat és az Egyházat nevezi *igaz szellemi Izraelnek*. Ő az tehát, aki először megfogalmazza, és így lefekteti a behelyettesítési teológia alapjait.

Behelyettesítő teológiai gondolkodás jelentése Dr. Tatai István református teológus összefoglalása szerint a következő: Az Egyház, mint Isten új partnere, leváltja Izraelt, s

önmagát Isten új népének nevezi. A modell szerint, mivel Izrael a vele kötött isteni szövetséget megszegte, Isten Izraelt véglegesen elvetette, és teljes örökségét az Egyháznak adta. Ez a modell az Egyház korai századaitól kezdve uralkodóan elfogadott gondolatrendszer volt, és a keresztyén hagyomány egészét áthatotta. A II. vatikáni zsinatig ez a gondolkodás volt jellemző a római katolicizmusra, de erősen meghatározta a lutheranizmust is.

A másik személy Szárdeszi Meliton. A zsidó-keresztény polarizáció folyamata nála csúcsosodik ki erőteljesen a 2. század második felére (+180/190) és nevéhez kapcsolódik „az Isten-gyilkosság” vádjának megfogalmazása.

Azonban feltehetjük a kérdést: Miért is olyan fontos ez a két megállapítás a zsidó-keresztény kapcsolatok alakulása tekintetében?

Dr. Tatai István így fogalmazza ezt meg: „*A második század végére a fiatal Óegyház zsidósággal való szakítása véglegessé vált.*” Ezt az erősödő keresztény-zsidó polarizálódást a Konstantini fordulat (313) pecsételte meg. Gyökereitől elvágott fa képe áll előttünk! Pedig Pál apostol azt fogalmazza meg a Római gyülekezet számára, hogy „...a gyökér hordoz téged...” Rm. 11:18. És látjuk majd a későbbiekben, hogy micsoda tragédiákat hordoz az, hogy a kereszténység elvágta magát a judaizmustól, azaz gyökereitől.

Ha megnézzük, hogy a két fent említett gondolat (behelyettesítő teológia és a Krisztusgyilkosság vádja), 150-200 év alatt milyen utat járt be és milyen mérgező és romboló erővé vált a zsidó-keresztény kapcsolatok jövőjét tekintve, akkor érthetjük meg igazán ennek fontosságát!

A 4. századra Aranyszájú Szent János (345-407) Konstantinápoly pátriárkája (egyházatyja), akit erőteljes szónoki képessége miatt emlegettek így, ezt mondta zsidókról: „A zsidók Krisztus kegyetlen gyilkosai és Isten meggyilkolása miatt számukra semmiféle megtérés nem lehetséges, nincs bocsánat vagy menekülés. A keresztényeknek nem szabad visszariadniuk a bosszútól. (...) Isten mindig gyűlölte a zsidókat, ezért kötelessége minden kereszténynek gyűlölni a zsidókat.” Sajnos további egyházatyákat is idézhetnék hasonló tartalommal!

Gondolhatnánk talán, hogy a reformáció megújító ereje a zsidó-keresztény kapcsolatokban is újat hoz majd, de ahogy látjuk Luther Márton a reformáció „atyja” a behelyettesítő teológia árnyékából kitekintve nagy reménnyel és várakozással volt a zsidók megtérése iránt, de látva missziós várakozásainak sikertelenségét a zsidók ellen fordult (1543). Sajnos a későbbiekben egyes súlyos kijelentéseit Adolf Hitler vezetésével a Náci Németország ideológiájához hivatkozásként használta fel. A reformáció másik, kálvini ágában megjelenik a „szövetség” teológia. Summája, hogy Istennek egy örök szövetsége és egy népe létezik, amely alapvetően mindenkor az Egyház volt. Izraelnek az üdvtörténetben jutott egy szerep, de az már beteljesedett.

Akkor összegezzünk! Ugye emlékszünk még a jézusi alapelvre: A jó fa jó gyümölcsöt hoz elvre?

A behelyettesítési teológia gyümölcsei. A korai egyházatyáknál megjelent és máig ható „behelyettesítő” teológia a történelem során a keresztény zsidó viszonylatban a következő gyümölcsöket teremték:

- elvetés,
- megbélyegzés,
- elnyomás,
- keresztes hadjáratok pusztításai a zsidó közösségekben útközben és a Szent Földön,
- kényszer keresztiségek,
- kényszer disputák,
- kiűzetések,
- inkvizíció,
- hamis vádak, (kútmérgezési, vérvádak)
- antiszemitizmus,
- pogromok,
- Soá (haláltáborok)

Volt azonban a reformációnak egy olyan oldalága, amely zsidó-keresztény kapcsolatok vonatkozásában valóban a bibliai alapokhoz nyúlt vissza. Az angol puritánok és a német pietisták. A 17. század első felétől a Szentírásból nyert felismeréseik alapján Izrael népének (etnikai) pozitív rendeltetéséről kezdtek tanítani. Az európai kontinensen pedig a lutheránus pietizmus „atyja” Jakob Phillip Spener és a Herrnhuti Testvéreközösség alapítója Nicolaus Ludwig von Zinzendorf hozott egy újfajta látásmódot az egyházi körökbe a zsidóság tekintetében.

Milyen gyümölcsei voltak ennek a teológiai gondolkodásmódnak?

A pietisták és puritánok elkötelezettségének gyümölcsei pedig a következők voltak:

- tisztelet,
- bűnbánat,
- el és befogadás,
- bátorítás,
- megértés,
- támogatás,
- az evangélium hirdetése a zsidóság felé,
- szeretettel ölelték magukhoz a zsidókat, Jézus miatt.

Sajnos a fent említett 2 irányzat nem tudott globális és mélyreható változást előidézni a zsidó-keresztény kapcsolatok alakulásában. Így a kereszténységen belül a behelyettesítő teológiai gondolkodásmód maradt a meghatározó irányvonal, ezért Dr. Tatai István joggal állapítja meg

sommásan, hogy: „alapvetően a „megvetés tanítása” és a militáns misszió érvényesült az Egyház holokauszt előtti történetében.”

Térjünk most át a soát (vészkorszakot), azaz 1945-öt követő egyházi teológiai gondolkodásmód változásait jelző egyházi szervezetek megnyilatkozásaira.

Erre egy megváltozott Világpolitikai „klímában” került sor: A vészkorszak borzalmi napvilágra kerülnek és Izrael Állam megalakul 1948 május 14-ét követően! A behelyettesítő teológia megbukott, hiszen Istennek mégis van terve Izrael népével! Jesájáhu/Ézsaiás próféta 11:12 által így szólt az Örökkévaló: „Jelt ad a nemzeteknek, és összegyűjti Izrael szétszórt fiait, egybegyűjti Júda elszéledt leányait a föld négy széléről.”

Egyházak Világtanácsa (EVT) formálisan Amszterdamban jött létre 1948. augusztus 30-án. Az EVT napjainkra már 350 nagyobb protestáns és ortodox egyházat tömörít. 1948-as nyilatkozatában kijelenti, hogy „Az antiszemitizmus bűn Isten és ember ellen...” Mégis a kiengesztelődés, vagy másképp a megbékélés megfogalmazott gondolata, a zsidó-keresztény kapcsolatok tekintetében 44 évet, az 1992-es Canberra-i állásfoglalásig váratott magára.

Római Katolikus Egyház 20 évvel a soá tragédiáját követően jelenteti meg a Nostra Ætate (NA) dokumentumot, amely 1965. október 28-án került elfogadásra: Ez a dokumentum egy teológiai korszakot zár le. Véget vet a korábbi időkre jellemző „megvetés tanításának”, elutasítja „krisztusgyilkosság” vádját, az antijudaista teológiai polemizálást, elítéli az antiszemitizmus minden megnyilvánulását. 33 évvel később, a Nostra Ætate -t követően 1998-ban jelenik meg az „Emlékezünk: Megfontolások a soáról” irat, amelyben a római katolikus egyház bűnbánata jelenik meg. 2000-ben II. János Pál pápa a Siratófalnál imájában bocsánatkérést fogalmaz meg. Benedek pápa (2009) és Ferenc pápa (2014) is tettek nyilatkozatokat Izraelben az antiszemitizmussal szemben.

Ezt követően térjünk át a soát követő Magyar Egyházi megnyilatkozásokra.

A Magyarországi Református Egyház Zsinatának nyilatkozata 1990-ben látott napvilágot. Amelyet a hazánkban fel-felbukkanó antiszemita hullám hívott életre. Nagyon fontos és helyes, jól időzített megszólalás volt. Erre mondta Nagy Antal Mihály, hogy: „Még mindig csak kezdet, ami jó folytatásra vár.” Azonban minden pozitívuma ellenére van egy kis gond ezzel a nyilatkozattal. Az 1990-es nyilatkozatukba beemelik Országos Református Szabadtanács 1946-os bocsánatkérő nyilatkozatát, azt amelyet 1946-ban az ORLE közgyűlése el sem fogadott.

Sajnos hasonló természetű hozzáállás volt megfigyelhető az Evangélikus Egyház 1947-es Zsinati határozatában is, ahol a következő olvasható: „Egyházunknak nincsen oka arra, hogy a zsidókérdéssel kapcsolatosan bűnbánatot tartson, mint ahogy annak sincs értelme, hogy mások bűneiért mi vezekeljünk.”

A fentiekre reagálva Bibó István láttelepe a következő: "...a kérdések elkenése és a valóságos helyzettel való szembe nem nézés a sebek minden felszaggatásánál károsabb."

1992-ben nagyon helyesen a Magyar Katolikus Püspöki Kar is adott ki nyilatkozatot az antiszemitizmussal szemben, és azóta több megnyilatkozás is napvilágot látott. Itt most ezek közül Erdő Péter felszólalásának egy részletét emelném ki, amely 2012-ben az Élet Menetén hangzott el. „Lelkiismereti kötelességemnek érzem, hogy elmondjak itt most három gondolatot. Az első: A kereszténység nem fér össze az antiszemitizmussal!...”

1993-ban készült el a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának (MEÖT) tanulmánya, amely az előbb említett nyilatkozatokat nem is említi, sőt megállapítja, hogy: „1945. után Magyarország Egyházai egy történelmi lehetőséget mulasztottak el, mivel (...) Útmutató lehetett volna a szerepük a bűnbánatban és a megmenekült zsidósággal való megbékélésben.” S ha születtek is bűnbánó nyilatkozatok, de ez az egyházi közvéleményt nem tükrözték, „inkább sértve érezték magukat az antiszemitizmus vádja által.”

Azt elmondhatjuk, hogy napjainkra vezetői szinteken már jó nyilatkozatok hangzanak el, de azt hiszem, akkor lehetünk majd elégedettek, amikor ezeknek a nyilatkozatoknak az üzenete megjelenik a vezettek mindennapi kommunikációjában is.

Térjünk most át a megbékélés kérdésköréhez! Itt is a Tórában és Jézus által lefektetett alapelvekhez szeretnék nyúlni.

„Szeresd felebarátod, mint magadat!” 3.M 19:18; Mk 12:31

"Amit tehát szeretnétek, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is ugyanazt cselekedjétek velük,..." Mt 7:12

A „...békülj ki...” elve. Mt 5:23-24 (a gr. diallasszomai imperatívusza ember-ember közötti jelentéssel bír) – „Ha...atyádfiának valami panasza van ellened...menj el, békülj ki...” és hát a zsidóságnak az eltelt 2000 évben lehet miért panasza a kereszténységgel szemben!

Számomra egyértelmű és a fenti bibliaversek alapján kijelenthető tehát, hogy a zsidó-keresztényen megbékélés gondolata nem egy úgynevezett „liberális” gondolat, hanem a jézusi alapelvek szerint felszólítást kaptunk, mondhatjuk parancsunk van erre! Miért? Mert ez az Istentől rendelt helyreállításnak a szellemi útja, és úgy látom ez a biblikus nemzeti elkötelezettség útja is.

Ez nem pusztán a zsidóságról szól, hanem legalább ugyanilyen mértékben nemzetünkről is.

Miért mondom ezt, miért döntően fontos ez a kérdés nekünk magyaroknak?

Identitásunk kettős és mély érintettsége okán. Keresztény és nemzeti gyökereink egyaránt mély, 2000 és 1000 éves érintettsége miatt. (kiűzetések, kényszerkeresztységek, kútmérgezési és vérvádak, antiszemitizmus, pogromok, zsidótörvények, deportálásban való magyar aktív közreműködés stb.)

A Salamon által közvetített isteni szó figyelmeztet: „Az igazságosság felmagasztalja a népet, a bűn pedig gyalázatára van a nemzeteknek.” Péld 14:34

S, ha szeretnénk nemzetünk felemelkedését látni, akkor ezt az útmutatást komolyan kell vennünk zsidó-keresztény kapcsolatok összefüggésben is! Rendeznünk kell nemzeti szinten kapcsolatunkat a hazai zsidósággal, annak zsidó-keresztény vonatkozásai tekintetében is.

Mit kell tudnunk a megbékélésről, vagy kiengesztelődésről?

Fontos megemlíteni, hogy a megbékélés folyamatairól független, a témánkban elfogulatlan gyakorlatias tanulmányok születtek keresztény körökben, amelyeket a világ etnikai konfliktusaira dolgoztak ki és a gyakorlatban sikeresen ki is próbáltak.

Többek közt ilyen „A megbékéltetés Isten missziója” című irat, vagy F.Brain Cox, John Dawson, tanulmányai. Peter Hocken római katolikus teológus pedig a keresztény bűnbánatról értekezik a zsidósággal kapcsolatosan.

A Lausanne Consultation az Evangéliumi Közösségek talaján létrejött szervezet egyik tanulmányát 2004-ben adták ki „A megbékéltetés Isten missziója” címmel, amelyben így fogalmaznak:

„A megbékéltetés egy hosszú sokat követelő folyamat. A megbékéltetés nem egyszeri alkalom, vagy egy egyenes úton való előrehaladás, hanem egymásra ható okok és kapcsolatok sokaságát szólítja meg.”

A megbékélés lépcsőfokait F. Brian Cox tanulmánya alapján fogjuk áttekinteni, és ebből 2 pontot szeretnék kiemelni tekintettel az elmúlt 70. emlékévre:

- A történelmi igazság feltárása: történészek, szakértők, irattárakban, esetleg titkos dokumentáció alapján, filmek, könyvek, stb.
- A történelmünk átírása: iskolák, tankönyvek, stb. szintjén.
- A megosztott gyász: szembenézünk a trauma okozta sebekkel: a haraggal, a gyűlölettel. A gyógyulás folyamatában sírunk, nevetünk, beszélünk, és átéljük újra a haragot.
- Erkölcsei helyreállítás: Fontos megfogalmaznunk a kiengesztelődés erkölcsi látását is, hogy az egy szenvedő közösség számára egy más és kiteljesedtebb jövő vízióját megragadhassa.
- Bűnbánat: Közösségem vagy nemzetem múltbeli cselekedetei is hatással vannak arra, ahogyan más közösségekhez vagy nemzetekhez viszonyulhatok. Fontos, hogy a bűn elkövetésének helyén jöjjön létre a találkozás, mert az érzelmi, szellemi megtisztulás és a gyógyulás így tud erőteljesen megtörténni.

Ezzel a ponttal szeretnék majd még röviden foglalkozni John Dawson és Peter Hocken gondolatait segítségül hívva.

- Nyilvános megkövetés: Ezek nyilvánosan közzétett nyilatkozatok, közösségek, nemzetek vezetői részéről, amelyek megfogalmazzák az elkövetett bűnököt: amennyire konkrétan és részletesen csak lehet.

Történjen ez az elkövetés helyén, akkor, amikor a sértett fél is emlékezik erre a napra. Nemzeti és politikai vezetők jelenlétében, a sértett fél képviselői, vezetői jelenlétében.

Ehhez a ponthoz szeretném megemlíteni, mint helyes gyakorlatot Áder János 2014.04.28-i beszédét, amely az Élet Menete Auschwitz-i megemlékezésén hangzott el. Kár, hogy többségében nem ez az attitűd jellemezte a 70. Emlékévben a kormányzati, a parlamenti és az egyházi megnyilvánulásokat!

- Jóvátétel: A bűnbánat őszinteségét igazolja

Ahogy említettem a fentiekben a bűnbánatra vonatkozó lépcsőfokot John Dawson (Nemzeti Kiengesztelődési Koalíció vezetője -USA) 2 gondolatával szeretném megerősíteni!

„...az emberiség legnagyobb bűnei nem egy-egy gonosz ember által történtek, hanem intézményeken, rendszereken, filozófiákon, kultúrákon, vallásokon és kormányokon keresztül. Ezért az egyéni ember hajlamos arra, hogy önmagát feloldozza a felelősség alól. Azonban, ha az egyén nem hajlandó a közösségi felelősség felvállalására, ha nem vállal nemzetével, állampolgárságával, ősei szubkultúrájával közösséget, soha nem kerül sor őszinte bűnvallásra.”

Peter Hocken római katolikus teológus is mond a bűnbánatra vonatkozóan valami nagyon fontosat, amire jól tesszük, ha odafigyelünk!

„A valódi megbékéléshez az Egyház részéről teológiai változásra és valódi bűnbánatra van szükség.”

A teológiai változtatás, ahogy az előzőekben láthattuk, ha lassan is, és ártatlan milliók véráldozata árán, de bekövetkezett!

Peter Hocken így folytatja: „...bűnbánatról akkor beszélhetünk, ha a megváltozott gondolkodás eljut a szívig, és ott, a szívben hoz létre változást.”

Az olvasatomban ez azt jelenti, hogy katarzisa van szükségünk! Teológusként pedig az a meggyőződésem, hogy a KATARZIS a Szent Lélek érintésének az eredménye a nyitott szívekben! És ehhez nem kell hívőnek, vagy vallásosnak lenni, csak nyitott szív kell hozzá!

Hát sajnálatos módon a 70. emlékév, nem ezt katarzist hozta el. A megemlékezést levezénylő bizottság nem igazán figyelt oda a zsidó közösség által felvetett kritikákra. Karsai László történész nem véletlenül nyilatkozott így: „Rendkívül fontos, hogy emlékezzünk azokra, akik mentették az üldözötteket, de ...a vészországokban történtek ismeretében aránytévésztés egy ilyen kiemelt rendezvényen erre tenni a hangsúlyt. Ráadásul így az a veszély is fenyeget, hogy az egyházak felelősségének ügye érdemben megint nem kerül terítékre.”

A gyógyulás egy társadalomban úgy következhet be, ha szembenézünk a történelmi tények valóságával, osztozunk azoknak a csoportoknak a gyászában, akiket pusztítás ért, bűnbánatot tartunk, és bocsánatot kérünk.

Fel kell tennünk végül a kérdést: A most következő Szerelemből Auschwitzba című film hova helyezhető el a fentiekben említett lépcsőfokok tükrében?

Garai András személyes történeten keresztül feltárjuk a múlt eseményeit. Tisztelettel adózunk az áldozatok emlékének és egyben együttérzésünket fejezzük ki az áldozatok hozzátartozói és a túlélők felé. Így nézünk szembe őszintén múlttal, nemzetünk, egyházaink bűneivel. Megmutatjuk a tragédiát, ami a nyitott szívekben a katarzisz átélését segítheti, s ezzel lehetőséget teremt a valódi megbékélésre.

Remélem, hogy az elhangzott információk közepette, azért sikerült egy kicsit fölfelé is tekinteniük!

Köszönöm a megtisztelő figyelmüket!

